

MASWALI NA MAJBU YA RIWAYA TEULE YA CHOZI LA HERI
ASSUMPTA K. MATEI

Maswali ya insha

- 1) Eleza ufaafu wa anwani Chozi la Heri (ala20)
- 2) Kwa kurejelea kila sura onyesha jinsi mwandishi alivyoisuka kazi yake kufanikisha mtiririko na muumano wa vitushi.
- 3) Athari ya vita katika nchi ya Wafidhina ni kioo cha bara la Afrika. Jadili (ala 20)
- 4) Jadili dhana ya chozi katika riwaya ya Chozi la Heri (ala20)
- 5) Mwanamke katika jamii hii ametwezwa na kutwazwa jadili (ala20)
- 6) Akikosa la mama hata la mbwa huamwa kwa kurejelea methali hii eleza umuhimu wa mashirika ya misaada (ala20)
- 7) Jamii ya Chozi la Heri ni taswira ya jinsi ukabila unavyoathiri bara la Afrika (ala20)
- 8) Malezi ya watoto katika riwaya ya Chozi la Heri ndicho kitovu cha ufanisi na matatizo yote yanayowapiku watoto (ala20)
- 9) Utumizi wa afyuni katika jamii umeleta mathara mengi. Thibitisha (ala 20)
- 10) Jadili athari na dhiki zinazotokana na uongozi mbaya (ala 20)
- 11) Mla, naye huliwa zamu yake ikifika. kwa kurejelea riwaya ya Chozi la Heri thibisha ukweli wa kauli hiyo (ala 20)
- 12) Riwaya ya Chozi la Heri imejaa aina mbalimbali za migogoro jadili. (ala 20)
- 13) Uozo wa maadili na kuvunjwa kwa haki ni jambo ambalo lilikuwa la kawaida katika nchi ya Wahafidhina. Thibitisha (ala20)
- 14) Riwaya ya Chozi la Heri ni ya Utamaushi jadili kauli hii (ala20)

MASWALI YA MUKTADHA

TIA DONDOO KATIKA MUKTADHA WAKE

- 1) "Hii ni baraka kutoka kwa Mwenyezi Mungu. Mungu amenifidia yule mwanangu aliyekufa"
- 2) "Usiku umekuwa mpevu, twende tusije tukamtia mama kiwewe"
- 3) "Huenda nikapata mbinu ya kujinasua baadaye"

- 4) “ Di, usijali. Mimi nitawakimu kwa viganja hivi vyangu. Hamtapungukiwa na lolote”
- 5) “ Basi Doc, nakubaliana na rai yako”
- 6) “ Huyu hapa ameletwa na wasamaria wema leo asubuhi”
- 7) “ Je ni yule aliyeletwa jana usiku wa kuamkia jana”
- 8) “ Hatuwezi kumkabidhi mzee wetu huyu kifaranga kitekite hivi, tutakuwa tunampagaza uzazi”
- 9) “ Yako ya arubaini imefika”
- 10) “ Wenye hadhi na mali wanahitaji wafanyikazi wa kuwaendelezea biashara zao”
- 11) “ U siwe na mawazo finyu na hasi kuhusu kumpanga mtoto”
- 12) “ Karibuni naona mmetuletea kilaika”
- 13) “ Tulipata ombi lenu kuhusiana na suala la kumpanga mojawapo wa watoto wetu”
- 14) “ Ndugu zako wako hai na bila shaka mtakutana”
- 15) Yote haya yamewezekana kutokana na mwongozo mlionipa nyinyi. Zaidi , utulivu nilioupata nilipoambulia familia hii ulinipa msukumo kila mara nilipokabiliwa na ndaro
- 16) “ Njoo nikujuze kwa yule binamu vuuk ambaye hukwambia habari yake kila mara”
- 17) “ Atanguliaje kisimani hunywa maji maenge”
- 18) “ Mlaani shetani”
- 19) “ Huyu ana imani”
- 20) “ Umu hawa ni marafiki wangu wa chanda na pete. Ni watu wakarimu na wenye imani”
- 21) “ Nashukuru kwa kunielekeza kwa wazazi wetu hawa”
- 22) Wote wawili walitazamana, kila mmoja akiapa moyoni kuwa amewahi kumwona kiumbe huyu mahali.
- 23) Kweli mimi nilikuwa sikio la mbuzi ambalo nyanya alizoea kusema husikia chunguni
- 24) “ Leo waonaje tukiwajaribu mababe wetu? Ni vizuri kuanza mapema kabla ya jua la utosini”
- 25) “ Mama zenu walienda wapi?”
- 26) “ peace be with you”

27) “ Kweli milima ndiyo haikutani”

28) “ Nahisi kama nasimulia kisa kirefu chenye mwisho mwema”

29) “ Si kwamba sijawatafuta hamna kituo cha polisi ambacho sijabisha hodi”

30) “ Haiwezekani! Hili haliwezekani! Itakuwa kama kile kisa cha yule kiongozi wa kiimla wa kike”

MASWALI YA SIFA ZA WAHUSIKA NA UMUHIMU WAO

Jadili sifa za wahusika wafuato na umuhimu wao;

- Ridhaa
- Mwangeka
- Mwangemi
- Umulkheri
- Lunga
- Bwana Kaizari
- Mwekevu
- Mzee Mwimo msubili
- Tila
- Kairu
- Zohali
- Mwanaheri
- Chandachema
- Neema
- Sauna
- Pete
- Mwaliko

- Mwlimu Dhahabu
- Dickson
- Bwana Maya
- Naomi
- Mzee Kedi
- Hazina

MASWALI YA MBINU ZA LUGHA NA TAMATHALI ZA USEMI

Jadili mbinu zifuatazo zilivyotumika katika riwaya ya Chozi la Heri

- ❖ Jzanda
- ❖ Taharuki
- ❖ Kisengerenyuma
- ❖ Barua
- ❖ Ndoto
- ❖ Kinaya
- ❖ Taswira
- ❖ Swali balagha
- ❖ Sadfa
- ❖ majazi

MAJBU YA MASWALI

1) UFAAFU WA ANWANI

Anwani ya Riwaya hii ni Chozi la Heri.

Anwani hii imeundwa kwa maneno mawili yaani CHOZI NA HERI.

Kwa mujibu wa matumizi ya neno Chozi katika riwaya hii, limetumika kuashiria tone

la maji au uowevu unatoka machoni aghalabu mtu anapolia au kufurahi.

Neon HERI limetumika kuonyesha a maana ya amani, Utulivu, mafanikio na usalama .

Kwa hivyo, chozi la heri ni kirai ambacho kimetumika kuonyesha chozi la mhusika ambaye amepata utulivu, amani na usalama nafsini mwake. Ni wazi kusema kuwa , mwandishi amefanikisha kwa hali ya utendeti kuonyesha ufaafu wa anwani rejelewa kwa kurejelea mifano hii:

- Kaizari anamsimulia mwamu wake Ridhaa yaliyotokea, kwamba siku ya nne baada ya mapinduzi walisikia hodi na mkewe akaeleke a kufungua mlango. Alisalimiwa kwa kofi na kuulizwa kiko wapi kile kidume chako kijoga? Nasikia ni mmoja wa wale waliotuuza kwa kupigia Mwekevu kura. Ati as for me and my family we will support our mother. Ninyi ndio vikaragosi wanaotumiwa na wasaliti. Kabla hajajaribu lolote alikuwa amekula mikato miwili ya sime, akasirai kwa uchungu. Baadaye genge hili liliwabaka Lime na Mwanaheri . alijaribu kuwapa wanawe huduma ya kwanza na kisha baadaye wanakumbwa na matatizo ya vyakula na maji katika kambi ya wakimbizi walikokimbilia waathiriwa. Mto wa mamba haukuwa safi ila baadaye waliyanywa maji ambayo walidiriki kupata huku wakisema ni heri nusu shari.
- Bwana kaizari anasimulia namna vita vilivyowaathiri na walipokimbilia kambi za wakimbizi, anasema kuwa waliokuwa wamabahatika kubeba nafaka haba walizitoa zikatumiwa kwa ujima. Sasa matumbo yalianza kudai haki
- Ridhaa katika kumbukizi zake katika msitu wa heri, hamkuwa na wakazi wengi, kwa hivyo, alikosa ushirika wa ndugu zake. Aidha anapojiunga na shule siku za awali alitengwa na wenzake kwani hawakutaka ashiriki michezo yao. Kijana mmoja mchokozi alimwita ' mfuata mvua' aliyekuja kuwashinda katika mitihani yote na ni wewe unayetuibia kalamu zetu . Ridhaa hakungoja mwenzake amalize dukuduku lake alichukua mkoba wake na akafufululiza nyumbani na kujitupa mchangani na kulia kwa kite na shake. Mamake alimliwaza na kumhakikishia kumwona mwalimu siku iliyofuata. Tangu siku hii, huu ukawa ndio mwanzo wa maisha ya heri kwa Ridhaa kwani baada ya mwalimu kuzungumza na wanafunzi umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano, Ridhaa alipata utulivu, amani na usalama shuleni na kungaa kwa elimu hadi kufikia Kilele cha cha elimu na kuhitimu kama daktari huku utendakazi wake ukimletea mbivu.
- Kaizari anamshukuru Mungu uk16 kwa kuwa hai licha ya kwamba aliwatazama mabinti zake wakifanyiwa ukaini na vijana wenzao. Pia anapomtazama mkewe anashindwa kama inahalisi kumwita mkewe kwa sababu ya vile uso wake ulikuwa umevamiwa na majeraha. Amevimbiana kama dongo la unga ngano. Anasema kuwa ametiwa hamira lakini yeye hana hamira ila ni matokeo ya ubahaimu wa

binadamu. Licha ya hayo yote anashukuru kuwa wako hai.

- Ridhaa anajihisi kama yule Ayubu kwenye kitabu kitakatifu ambaye ibilisi aliifakamia familia na mali yake takribani kutwa moja. Hata hivyo, anajihisi nafuu na kiumbe kipya kwani wapwa wake Lime na Mwanaheri walikuwa wamepata matibabu kutoka kwa vijana wenzao ambao walitumwa na mashirika yasiyo ya kiserikali. Mkewe Kaizari yaani Subira alikuwa katibiwa akapona. Uk36
- Ridhaa na mwangeka wakiangaliana kila mmoja akitweta kwa mpigo wa kasi wa moyo. W alitaka kukimbiliana ila hakuna aliyetaka kuanza. Ridhaa hakuamini kuwa Mwangeka angerudi akiwa hai. Fahari ya uzazi na ulezi inayeyusha woga na shaka huku Mwangeka akajirusha kifuani mwa babake huku wakiambiana kimoyo moyo ni hai sijafa uk46
- Uk 51 Mwangeka anashaangazwa na hali ya babake ya kutozika mabaki ya familia yao. Baba mtu anamkazia tu macho , bila shaka ameelewa anachowazia mwanawe. Mwangeka ana huzunishwa sana na kitendo hicho cha unyama cha kuacha familia yake , mamake na wanuna wake kama majivu. Matone ya machozi yalitunga machoni, Mwangeka. Akayaacha yamondonoke na kumcharaza, yatakavyo. Uvuguvugu uliotokana na mwanguko wa machozi haya uliulainisha moyo wake, ukampa amani kidogo. Moyo wake ukajaa utulivu sasa kwa kujua kuwa wino wa Mungu haufutiki methali hii Mwangeka anaiona wazi ambayo mpinzani wake aliishi kuirudia mara aliposhindwa na Mwangeka. uk 52
- Katika Msitu wa Mamba kulikuwa na maelfu watu waliogura makwao. Kati ya familia kwao bila matumaini ya kurudi. Kwa Kangata na mkewe Ndarine, hapa palikuwa afadhali kwani hawakuwa na pa kwenda kwa kuwa hata kule walikokuwa wakiishi awali hakukuwa kwao maskwota hivyo wakaamua kukumbuka asali na maziwa ya Kanaan hii mpya . Uk 57
- Msimamo wa Lunga wa watu kutopewa mahindi yaliyokuwa hatari hata kwa kipanya unasababisha kupigwa kalamu. Anakuwa mkulima stadi, marafiki zake wanampa jina la msimbo mkulima namba wani. Uk 70
- Umu anapojitosa jiji analiona kama bahari isiyo na kikomo . Akiwa jiji baridi ya vuli inamtafuna huku pia akiwa na mkeketo wa njaa kwenye uchango wake. huku akiwa na matumaini ya kukutana na kijana Hazina ailiyemsaidia akiwa anakataswa na mamaake. W anapokutana Hazina alibahatika na sasa ni mfanyikazi katika hoteli moja pale mjini. Umu anapomweleza juu ya matatizo yake Hazina anamwonea huruma huku machozi yake yakimdodoka kwa mchanganyiko wa furaha na majonzi. uk87
- Kukutana kisadfa kwa Dick na Umu katika uwanja wa ndege kulileta utulivu, walikumbatiana kwa furaha. Machozi yaliwadondoka hawa mandugu wawili na wakawa wanalia kimyakimya. W alijua fika kuwa jaala ilikuwa imewakutanisha na kwamba hawatawahi kutengana tena. Maisha sasa yalianza kuwa ya heri kwao. uk 128

- Baada ya miaka kumi ya kuuza mihadarati Dick alifaulu hatimaye kujinasua kutoka kwa mwajiri wake. Alianza biashara yake mwenyewe ya kuuza vifaa wa umeme. Sasa akaanza kujitegemea kwa kuwa amejajiri. Alikuwa ameufungua ukurasa mpya katika maisha yake. Maisha yake sasa ni ya heri.
- Zohali alikuwa mtoto wa nyumba kubwa wazazi wake walikuwa wa hadhi ya juu. Babake alikuwa mkurugenzi katika shirika la utohaji huduma za simu huku mamake akiwa mwalimu mkuu wa shule ya kitaifa. Anakumbwa na changamoto za ujana na kushindwa kudhibiti matamania yake huku akipata ujauzito. Wazazi wake wanamdhulumu na kuishia kutoroka nyumbani. Anaokolewa na Mtawa Pacha anapata utulivu uk100
- Chandachema anapata utulivu baada ya kuokolewa na shirika la kidini la hakikisho la haki na utulivu. Alikuwa motto wa mwalimu wa Fumba na Rehema ambaye alizaliwa nje ya ndoa kati ya mahuhusiano ya mapenzi ya mwalimu na mwanafunzi wake. Anakosa malezi mema na madhila ya unyanyasaji wa kijinsia uliosababishwa na bwana Tenge. uk 107
- Uk 127 Mwangeka wanapomuaga binti yao Umu alimwambia kuwa siku ile tuliyokuja kukuchukua kwa mwalimu Dhahabu ilikuwa siku ya heri kwangu.
- Dick alimweleza Umu kuwa siku waliokutana katika uwanja wa ndege na wakasafiri pamoja, hiyo ndiyo ilikuwa siku ya heri zaidi kwake. Nasaha alizopewa na Umu zilimfunza thamani ya maisha. Kisdafa, huu ndio wakati Dick alikuwa ameamua kubadilisha maisha ya kuuza dawa za kulevyu na kuamua kuuza vitu vya umeme.
- Baada ya Mwaliko kujitambulisha kwa Umu na Dick na kushukuru kwa pia wao kupata walezi wazuri, umu na Dick hawakungojea amalize. Walikimbia wote wakamkumbatia ndugu yao, wakaanza kulia huku wakiliwazana. Sophie na Ridhaa pia walijiunga nao, wote wakalizana na baadaye wakashikana mikono. Ikawa ni hali ya utulivu. Uk 189
- Mwaliko alimwambia babake kuwa kuja katika hoteli ya Majaliwa kuliwaletea heri kwa kuwa familia yao sasa imepanuka. Sasa amekutana na watu aliokuwa tu anasikia wakitajwa. Anasema kuwa imekuwa heri tena kuwa, uncle Mwangeka ndiye mzazi na mlezi wa ndugu zake. Uk 190
- Dick alitoa shukrani tele kwa Umu kwa kuwani alimpa matumaini kuwa siku moja watampata ndugu yao Mwaliko. Mwaliko hata anapomtaazama Umu, macho yake yakiwa yamefunikwa na vidimbwi vya machozi, anajua kuwa familia yao imerudiana japo katika mazingira tofauti.
- Mwangeka anapomtaazama Apondi anamfurahia kwani yeye ndiye anayempa utulivu wa moyoni. Hapo kabla babake aliishi kumwambia aweze kumtafuta mpenzi na kumuoia ila aliishia kusema kuwa alishindwa kumsahau Lily na Becky. Hata hivyo, Ridhaa alijua kuwa wakati ndio mwamuzi, ipo siku

atakapotokeza hurulaini wake Mwangeka. Ataifungua kufuli kubwa iliyoufunga moyo wake na hiyo itakuwa siku ya kumwaga chozi la heri

3 Athari ya vita katika nchi ya Wafidhina

- watu kuuawa, kuacha makwao na kukimbilia maisha yao huku kupoteza mali kwani waliokimbia makwao kila walichokiacha kiliteketezwa
- kupora maduka ya Kihindi, kiarabu na hata W aafrika wenzao
- Misafara ya wakimbizi ikawa kwenye barabara na vichochoro vya Wahafidhina
- Mizoga ya watu na wanyama
- magofu ya majumba yaliyoteketezwa kwa moto
- uharibifu wa mali na mazingira.
- Nyimbo za uchochezi mpinzani wa Mwekevu anambiwa tawala wahafidhina , mwanzi wetu tawala.
- Kuchomwa kwa magari kana kwamba ni mabiwi ya taka
- Vilio kwa waliokuwa wakiteketezwa
- Kubakwa kwa mabinti wa Kaizari yaani Lemi na Mwanaheri
- Askari wa fanya fujo uone kuwafyatulia risasi vijana walioamua kufa kishujaa.
- Magonjwa ya homa ya matumbo
- Njaa na ukosefu wa maji safi
- Kukimbilia chakula kwa watu wazima jinsi wafanyavyo watoto

4 Dhana ya chozi katika riwaya ya Chozi la Heri

- Umu alilia sana alipowakumbuka nduguye Dick na Mwaliko.
- Umu anahuzunika kwa kukosa kwao nyumbani
- Watoto wa Lunga Dick, umu na mwaliko walilia machozi ya heri walipopatana katika hoteli ya majaliwa

- Ridhaa analia machozi ya furaha baada ya mwanawe mwangeka kufunga ndoa na Apondi Reachel
- Vilio vya kite vilitanda baada ya makundi mawili kukutana, yaani lililomuunga mkono mwekevu na la mpinzani wake mwanamume.
- Ridhaa analia baada ya familia yake na jumba lake la kifahari kuteketezwa
- Neema analia machozi ya furaha mwaliko anapokubali kuwa motto wao wa kupanga
- Neema analia kwa uchungu wakati alipokumbuka kisa cha Riziki Immaculate kitoto alichookota na akaogopa kukichukua na kukitunza.
- Mwangeka analia kilio cha uchungu babake alipomweleza sababu ya kutozika mabaki ya familia yake
- Umlukheri na Dick wanapokutana kisadfa katika uwanja wa ndege wanatoa machozi ya furaha.
- Selume analia inapomlazimu kuondoka na kuacha motto na nyumba yake kwa sababu ya ukabila
- Subira alipokatwa kwa sime alilia kwa kite kabla ya kufa kwake
- Subira anakilovya kifua chake machozi sababu ya mamamkwe anayemshutumu na kuacha mwanawe na mumewe
- Mwangemi walipomtania babu Msubili pamoja na Mwangeka walichapwa wakatoa machozi ya uchungu
- Kaizari alitoa machozi ya uchungu alipoona vijana wakipigwa risasi kwa kukataa kuondoka barabarani
- Ridhaa analia kwa kubaguliwa shuleni
- Abiria waliochomewa katika gari la kuabiri na vijana waasi walilia kwa uchungu
- Mwanaheri anadondokwa na machozi anapowasimlia wenzake kifo cha mamake katika shule ya tangamano
- Ridhaa alilia machozi ya uchungu alipomwelezea Mwangeka mkasa wa kupoteza mali yake
- Viongozi wanatoa machozi kikinaya kuonyesha njisi ambavyo wanawahurumia maskini
- Ridhaa akiwa katika magofu anakumbuka kilio cha Mwangeka akiwa mtoto
- Kumbukizi za maongezi kati ya Terry na Ridhaa zinamfanya atokwe na machozi

- Mwangeka na Annatila wanalia walipokuwa wakiigiza kifo cha mdogo wao Kim
- Wenyeji walilia katika mazishi ya Kim wakilizunguka jenzea
- Umulkheri analia alipoenda kuhusu kupotea kwa nduguze katika kituo cha polisi
- Umu alipokutana na Hazina alilia machozi ya mseto wa furaha na huzuni
- Kairu na mamake wanalia kwa matatizo waliyopata na kujifia kwa kitoto chao walichozika porini

5 Nafasi hasi na chanya ya mwanamke

Mwanamke ni Msomi- Umu alikuwa na shahada ya uhandisi, Tila alimudu masuala ya sheria.

Mwanamke ni mtamaduni – Tuama anatetea tohara ya wanawake bila kuangazia matatizo inayosababisha

Mwanamke ni mwenye bidii- Apondi mkewe Mwangeka alikuwa anafanya kazi katika wizara ya vijana

Mwanamke ni mwenye tamaa – Bi Kangara anafanya kazi ya ulanguzi wa watoto ili kujilimbikizia mali

Mwanamke ni mwenye huruma- neema anakihurumia kitoto kilichokuwa kimetupwa na kukipeleka katika kitui cha polisi na kasha baadaye katika kituo cha watoto cha Bebefactor.

Mwanamke ni katili – neema anapokiokoa kitoto kilichotupwa kuna wanamwambia asijitwike mzigo wa mwenzio. Aidha Neema akiwa chuo kikuu aliweza kuavya. Pete alijaribu kuavya mara tatu.

Mwanamke ni mwenye majuto- Naomi anaporudi katika msitu wa samba na kuona kaburi la mmewe anajutia alichokifanya.

Mwanamke ni mwenye amezinduka – Zohai anapigana na majitu yaiyokuwa yakitaka kumnyanyasa kijinsia

Mwanamke ni mcheshi- Terry amboye kawaida yake ni mcheshi hakunyamaza bali alimwambia Ridhaa kuwa kwake lazima kila jambo liwe na kiini.

Mwanamke ni mwongo – Sauna anawahidi Dick na Mwaliko kuwatunza ila anawauza kwa Bi Kangara

Mwanamke ni mlezi mwema – Apondi anamlea Umu vyema

Mwanamke ni mwenye mashauri – Kairu anamshauri Umu kuwa asijihurumie sana kwani yeye ndiye aliyekuwa amepitia maovu mengi kumliko

6 Umuhimu wa mashirika ya misaada

- Mashirika ya kidini yanaungana pamoja kuwasaidia waathiriwa kwa kuwapa chakula katika kambi

mbalimbali

- Kituo cha Benefactor kimeokoa maisha ya watoto wengi;
 - ✓ Mwaliko
 - ✓ Mtoto aliyeokolewa na Neema na watoto wengine
- Shirika la jeshi la wajane la Wakristu linasaidia maisha ya mayatima kama vile Chandachema, Umu na Mwanaheri uk95
- Shuleni tangamano iliwasaidia wanafunzi kama vile mwalimu Dhahabu anamwambia Umu arudi darasani anapoonamwekumbwa na mawazo
- Mamake kairu ni maskini kwamba kulipa karo ni jambo linalomtatiza ila anaongea na mwalimu mkuu kumruhusu mtoto wake asome akilipa kidogo kidogo
- Mwalimu Dhahabu anajishughulisha kuwatafutia mayatima wazazi wa kuwapanga
- Shirika la Hakikisho la Haki na Utulivu linajishughulisha katika kusaidia watoto kupata elimu kama vile chandachema
- Kituo cha wakfu cha mama Paulina kinamsaidia Zohali aliyepolekwa alipokaribia kujifungua

7 Matatizo ya ukabila

- Ridhaa anabaguliwa na wanafunzi wenzake kwa kutokuwa wa jamii yake jambo linalomfanya Ridhaa kulia sana na kutaka kuacha shule uk 10
- Subira analia kilio cha ubaguzi unatokana na mamamkwe
- Mamamkwe anamlumu kuwa yenye ndiye sababu ya kuharibiwa mali yao
- Ukabila huu unasababisha kutengana kwa Subira na mmewe Kaizari
- Subira anaacha watoto wake kwa uchungu yaani lime na Mwanaheri
- Ukabila unasababisha kuwa na malezi mabaya kwani waazazi hawana utulivu wa kuwaelekeza watoto wao.
- Ukabila unasababisha kifo cha familia ya Ridhaa
- Kuharibu mali ya Ridhaa jumba lake la kifahari linachomwa
- Subira mkewe kaizari ambaye ni mbamwezi suala la kutengwa na familia yake kina msababishia kifo cha mapema uk 97

- Selume anatengwa na bintiye Sara kwa sababu ya ukabila
- Lucia kangata ndoa yake inapingwa kwa kuwa anaolewa katika jamii ambayo si yao
- Lime na Mwanaheri nduguye wanabakwa mbele ya babake

8 Malezi ya watoto

- Kuna ndoa kati ya Ridhaa na Terry inayowalelea watoto wao vizuri licha ya kuwa Terry anatengana na mmewe kwa mkasa uliowapata. Uk 11
- Mwangeka alimuoia Lily Nyamvula aliyekutana naye katika Chuo kikuu . walikuwa na mtoto mmoja kwa jina Becky. Malezi yao hayadumu kwani Lily na Becky waliangamia kwenye janga la moto.
- Mwangeka hapo baadaye alimwoa Apondi. Walibarikiwa na mwana wa kiume kwa jina Ridhaa. Aidha, Apondi anakuja na mtoto wake Sophie aliyekuwa wa Mandu mmewe wa awali kabla ya kufia ughaibuni alikokuwa ameenda kudumisha amani
- Mwangeka na Apondi wanawalelea watoto wao vizuri kwa kuwapa elimu na mashauri. Dick na Umu wanashukuru kwa malezi yao.
- Apondi anamshukuru Umu kwa malezi mazuri ya wadogo wake aghalabu anapokuwa mbali nao.
- Mwangemi alimwoa mwanamke kwa jina Neema hawakupata mwanao ila walipanga Mwaliko ambaye wamemlea vyema kwa kumpa elimu na kusoma hadi kitengo cha uzamili katika isimu na lugha.
- Kangata alimuoia Ndarine na kubarikiwa na; Lunga Kiriri, Lucia Kiriri na Akelo Kiriri.waliwalelea vyema kwani waliweza kuwapa elimu iliyowasaidia.
- Kaizari alikuwa na mke kwa jina Subira. Walibarika na mabinti wawili, Lime na Mwanaheri. Familia inapatwa na tatizo la kulea wanao kwa sababu ya ubaguzi wa mamamkwe kwa Subira jambo linalosababisha kifo chake.
- Lunga alimuoia Naomi walibarikiwa na watoto watatu, Umu, Dick na Mwaliko. Ndoa hii ina changamoto katika malezi kwani Naomi anamtoka mmewe jambo linalosababisha kifo cha Lunga na watoto kama vile Dick kuingizwa katika ulanguzi wa dawa za kulevya
- Familia ya Pete ilikuwa ya watoto sita baada ya kugunduliwa kuwa hakuwa na mshabaha na babake aliweza kurudishwa kwa bibi jambo linalosababisha ndoa ya mapema

- Pete aliozwa na wajombake kwa Fungo alipoingia darasa la saba na baada ya kupashwa tohara Pete anaozwa kwa Fungo akiwa bibi wanne. Anapogundua kuwa anapata watoto watatu akiwa chini ya miaka ishirini na moja alitamani kujiua. Mtoto wake wa kwanza hakupata malezi yake kwani alimuacha kwa Fungo na kasha hawa wawili anawapata katika vibarua vya pombe.
- Kuna wazazi wengi ambao wanatupa watoto wao na pia kuavya. Tunambiwa kuwa Neema aliweza kukiokoa kitoto ambacho kilikuwa kimetupwa. Aidha alipokuwa chuo kikuu alikuwa ameweza kuavya
- Wazazi wa Zohali wanamkandamiza jambo ambalo linamfanya kutoroka nyumbani na kuwa mwana wa mtaani. Aidha kwake anasema kuwa hana wazazi anapohojiwa kwani walimkataa alipowahitaji zaidi
- Babake Kairu hamsaidii mkewe katika malezi jambo ambalo halimpi amani Kairu katika masomo
- Wazazi wake Chandachema yaani ndoa kati ya Rehema na mwalimu wake (Fumba) ambaye sasa ni mhadhiri hawashughuliki na malezi ya mwanao Rehema jambo ambalo linamfanya maisha yake kuwa ya ombaomba.
- Bwana Maya(mzazi mlezi) anamwingilia Sauna kimapenzi na kusababisha kupata ujauzito jambo linalomtia Sauna ujabali na unyama wa kujiingiza katika ulanguzi wa watoto

9) Athari za matumizi ya mihadarati

- Zohali anajiunga na kundi la vijana na kuvuta gundi inayomfanya kusahau matatizo anayopitia bila kujua mathara yake
- Pete anahamia kwa kazi ya kuuza pombe inayosababisha kupata watoto ambao anashindwa kuwalea na kutaka kujiua
- Dick anaingizwa na Sauna katika ulanguzi wa dawa za kulevya zinazohatarisha maisha ya muuzaji anaweza kamatwa na polisi na kufungwa
- Dick anashurutishwa kumeza dawa za kulevya na kasha akifika ughaibuni asitapike kutokana na uangalizi mkali katika viwanja vya ndege
- Dawa za kulevya zinasababisha vifo kijana msomi anakufa katika hospitali ya mwanzo mpya kutokana na utumiaji wa dawa za kulevya
- Shamsi anawapigia kelele majirani wake katika mji wa Ahueni kutokana na ulevi wake
- Aidha ulevi unamfanya aishi katika mtaa wa makabwela wa Kaziken
- Kapanga ananusurika kifo kwa matumizi ya kangara inayosababisha vifo vya watu sabini uk143

10) Uongozi mbaya

- Hueneza uhasama uk 21
- Viongozi kulia machozi ya mamba kuonyesha jinsi wanavyowajali maskini
- Kunyakua mashamba ya walalahoi uk 22
- Viongozi kupokea milingura kwa mabwenyenye waliokuwa wamejenga sehemu zilizotengewa barabara uko Tononokeni uk 13
- Kutoona ripoti za uchunguzi wa mashamba ya walalahoi
- Tume za uchunguzi ambazo hasiwajibiki
- Wizara ya ardhi kupeana hati miliki ghushi baada ya kuuza shamba mara ya pili
- Viongozi katika hospitali za umma wanachukua dawa na kupeleka katika hospitali zao za kibinafsi
- Watoto wa matajiri wanapewa mikopo ya elimu iliyokuwa imetengewa watoto wa maskini
- Viongozi katika forodha wanapokea rushwa Kurusu ulanguzi wa dawa za kulevya uk123
- Viongozi wanashindwa kuwapa vijana kazi baada ya masomo. Shamsi analalamika kwa kutopata ajira licha ya kupata shahada akiwa wa kwanza katika kijiji chao
- Viongozi wananyakua mali ya walalahoi huko msitu wa mamba bila kuwafidia kwa lolote jambo linalosababisha mauko ya Lunga
- Vijana saba wanakufa kwa mtutu wa bunduki kwa kutetea haki yao uk 24
- Wazungu walipoingia wananyakua mashamba yaliyotoa mazao mengi na kuchukua waafrika kuwa wafanyikazi wao

11) Walitendao/ watendao wenzao mabaya na mwishowe mabaya yale yakawafika

Elezea visa vya wahusika hawa ili kughamua jibu la swali hili;

- Sauna anayewalangua watoto
- Bi Kangara aliyekuwa amempa ile kazi
- Neema kwa kuavya mimba akiwa chuo kikuu
- Pete kujiingiza kwa uuzaji wa pombe

- Zohali anapojiingiza katika raha za ujana anapata pigo la ujauzito

12) Aina za migogoro

- Migogoro wa familia ya akina pete ambaye anaonekana hana mshabaha na babake na kupelekwa kwa bibi
- Migogoro wa kisiasa kuna migogoro kati ya wafuasi wa Mwekevu na wa mpinzani wake mwanamume
- Migogoro wa kikoloni mkoloni anapuuza sera za Mwafrika.Uk 10," Hatua ya mkoloni ya kupuuza sera za mwafrika za umiliki wa ardhi na kumchukua kama mfanyikazi wake
- Migogoro ya ukabila Subira anafukuzwa na mamamkwe kwa sababu ya kutoka jamii tofauti. Ridhaa aliitwa ' mfuata mvua' ,na kutengwa na wenzake. Walimwona kama mwizi.uk 10
- Migogoro wa nafsi pete ana migogoro na nafsi yake jambo linalomfanya kutumia dawa ya panya
- Migogoro wa utawala vijana wanamuua kutotoka kwa njia jambo linalosababisha kupigwa risasi na kujifia
- Migogoro wa kiimani Lily imani yake ya kikristo inakinzana na wazo la Mwangeka kuwa askari.uk 62
- Migogoro wa kiuchumi Dick anakataa kazi ya ulanguzi wa dawa za kulevyia ila anashindwa atapata vipi chakula asipoikubali kazi hii
- Migogoro wa kisaikolojia darasani Umu anaonekana kuwazia mambo mengi mwalimu anapomwambia rudi darasani. Aidha mwanaheri anasema anashindwa kumsikiliza mwalimu juu ya mawazo yanayompitia akilini.
- Migogoro wa ufasadi watu wanapewa hatimiliki ghushi aidha maskini ambao mashamba yao yalinyakuliwa na kuundwa kwa tume za uchunguzi hawapati ripoti ya uchunguzi huo.
- Migogoro wa kitamaduni Tuama licha ya mathara ya tohara yanayomkabili hospitalini anatetea utamaduni wa kupasha tohara wasichana
- Migogoro wa kitabaka matajiri wanapewa mikopo ya elimu iliyotengewa watoto wa kimaskini
- Migogoro wa matibabu selume analalamika jinsi ambavyo viongozi katika hospitali za umma wananyakua dawa na kuacha hospitali bila dawa
- Migogoro wa ardhi serikali imaamua kuwaondosha watu kutoka msitu wa mamba bila ya kuwafidia.

13) Uozo wa maadili

Ubakaji uk 25 genge hili la mabarobaro watano lilifululiza hadiwalipokuwa maskini mabinti zangu wawili, Lime naMwanaheri. Sikuweza kuvumilia kuona unyamawaliotendewa. Nilijaribu kwa jino na ukuchakuwaokoa lakini likawa suala la mume nguvuze!

Ulanguzi wa dawa za kulevya; Dick anaifanya kazi ya kusafirisha dawa za kulevya kutoka nchi moja hadi nyingine, uk 119

Uporaji; watu wanapora mashamba ambayo yalitengewa ujenzi wa barabara uko Tononekeni

Ulanguzi wa watoto; Bi. Kangara walifanya baiashara haramu ya kuwauza

watoto na vijana. Uk 157;

uavyaji wa mimba ; mamake Sauna anamshurutisha kuavya mimba ili kumwondolea mmewe fedheha

Uasherati ; Pete anapata watoto wawili nje ya ndoa

Ulevi ; shamsi anajiingiza kwa ulevi akisema ndio inayompa utulivu. Watu sabini wanaangamia kwa kutumia kangaras

Ukabila ; familia ya Ridhaa inaangamia kwa sababu ya ukabila na uharibifu wa mali nyingi

Ukatil ; polisi wanapiga vijana sabini na wawili risasi na kuwaua. Aidha wafuasi wa mpizani wa Mwekevu wanaua watu kwa kuwachoma.

14 utamaushi ; ni ile hali ya kuta tamaa kwa jambo Fulani maishani. Wahusika mbalimbali waliweza kukata tamaa kwa njia moja au nyingine;

- Pete anakata tamaa maishani baada ya kupata watoto watatu akiwa chini ya miaka shirini na moja jambo linalomfanya kutaka kujiua
- Ridhaa mkewe na familia yake ilipoangamia kwa moto alikata tamaa ya mapenzi katika maisha yake
- Zohali licha ya kuzaliwa katika familia ya tabaka la juu anakata tamaa katika maisha na kuingia mtaani kutumia gundi na wenzake
- Mwangemi na Neema wanakata tamaa kupata mtoto na kuamua kupanga Mwaliko
- Shamsi anakata tamaa ya kupata kazi na kudhamini pombe licha ya kuwa wa kwanza kuingia chuo kikuu kutoka eneo lao'
- Naomi anakata tamaa kuishi na Lunga na kuamua kwenda kutafuta kazi mjini
- Naomi anakata tamaa kuishi mjini na kurudi msitu wa samba ila anakuta Lunga aliaga na watoto

wakaondoka

- Umu anakata tamaa ya kupata nduguye hasa baada ya kugundua kuwa hapati usaidizi katika kituo cha polisi
- Mwanaheri anakata tamaa baada ya kifo cha mamake Subira
- Subira anakata tamaa ya kuishi kwa Kaizari kutokana na chuki ya mamamkwe kwa kiini kuwa hawakuwa wametoka katika jamii moja
- Lunga anakata tamaa ya maisha baada ya kuachishwa kazi, kunyakuliwa kwa mazao yake na kuachwa na mkewe jambo linalosababisha kufa kwake
- Chandachema anakata tamaa baada ya nyanya yake kufariki na kunyanyaswa na jirani yake satua

MASWALI YA ZIADA YA INSHA. MAUDHUI YA:

Ufisadi, ukatili, uharibifu wa mazingirauu, ujaala, majanga, ubinafsi, ukoloni mamboleo, elimu, utabaka, nafasi ya vijana, taasubi ya kiume, ndoa, mapenzi, ushirikina, umaskini na mauti.

MAJBU YA MASWALI YA MUKTADHA

1) Msemaji ; Mwangeka

Kwa ; mkewe Apondi

Mahali; nyumbani kwao

Sababu; baada ya Apondi kumweleza umuhimu wa kupanga Umu

2) Uk 121Msemaji ; Lemi

Kwa ; dadake Tindi

Mahali; sherehe

Sababu; walikuwa wamechelewa kurudi nyumbani

3) Uk 122Msemaji ;uzungumzi Dick

Mahali;katika biashara ya Buda

Sababu; licha ya kulazimishwa kufanya ile kazi anasema atatafuta njia ya kujitoa

4) Uk 125 Msemaji ; Dick anakumbuka maneno ya Umu

Mahali; walipokuwa nyumbani kwao

Sababu; baada ya kuondoka kwa mama yao

5) Uk 139 msenaji : Mwangeka

Kwa : babake Ridhaa

Mahali: kwa mwangeka

Sababu: alikuwa anataka kwenda kukamiliza kituo cha afya

6) msenaji : uk 141 Selume

Kwa : Meko

Mahali: hospitali ya mwanzo mpya

Sababu: alikuwa akimrejelea mgonjwa ambaye kichwa kilikuwa kimejaa damu

7) msenaji : uk 142 maneno ya Meko

Kwa : Selume

Mahali: hospitalini

Sababu: alitaka kujua kama ni mmoja wa wale waliangamia kwa sababu ya pombe haramu

8) msenaji : uk 148 bibi

Kwa : wajombake Pete

Mahali: nyumbani kwake

Sababu: walitaka kumuoza Pete

9 msenaji : uk 153 sauti kutoka moyoni mwa Sauna

Mahali: kwa Bi. Kangara

Sababu: polisi walikuwa wamefika kuwakamata

10 msenaji : uk 156 Bi Kangara

kwa : Sauna

Mahali: nyumbani kwake

Sababu: baada ya Sauna kutoroka kwao

11) msenaji : uk 159 mwangemi

kwa : Neema

Mahali:nyumabani kwao

Sababu:hakuonekana kufurahia suala la kupanga mtoto

12) msenaji : uk 162 mtawa Cizarina

kwa : Neema

Mahali: kituo cha Benefactor

Sababu: kwa kuokota kitoto kilichokuwa kimetupwa

13) msenaji : uk 163 mtawa Anastacia

kwa : Neema na Mwangemi

Mahali: benefactor

Sababu: walikuwa wameomba kupanga mtoto

14)msenaji : uk 170 mwangemi

kwa : mwaliko

Mahali: nyumbani kwao

Sababu: alikuwa akimfariji juu ya nduguze

15) msenaji : 174 Dick

kwa : akiambia familia ya mwangeka

Mahali: hoteli ya Majaliwa

Sababu: anashukuru kwa mashauri ya Mwangeka

16) msenaji : 176 Mwangemi

kwa : Mwaliko

Mahali: hoteli ya majaliwa

Sababu: alikuwa anataka waonane na Mwangeka

17) msenaji : uk 179 kumbukizi za Mwangeka

Mahali: hoteli ya Majaliwa

Sababu: alikuwa anakumbuka jinsi walivyoishi na Mwangemi katika sehemu kame

18) msenaji : uk 154 Sauna

kwa : moyo wake

Mahali: kwa Kangara

Sababu: hakuwa anapenda vitendo vibaya ila alitiwa ujabari na dunia

19) msenaji : uk 168 uzungumzi nafsia wa Mwaliko

Mahali: nyumani kwa Mwangemi

Sababu: Neema alimtunza vyema kama mtoto wake

20) msenaji : 171 mawazo ya Umu ya maneno ya mwalimu Dhahabu

Mahali: shuleni Tangamano

Sababu: Mwangeka walikuwa wamekuja kumpanga Umu

21) msenaji : uk 173 Dick

kwa : Umu

Mahali: hoteli ya Mjaliwa

Sababu: walikuwa wamempa mashauri mema

22) msenaji : 176 maneno ya mwandishi kuhusu Umu na Dick

Mahali: hoteli majaliwa

Sababu: walifahamiana na sura ya Mwaliko

23) msenaji : uk 177 mawazo ya Mwangeka

Mahali: hoteli ya Majaliwa

Sababu: alikuwa mtoto mtundu kulingana na babu

24) msenaji : uk 180 kumbukizi za mwangeka wakiwa na mwangemi

Mahali: akiwa hoteli ya majaliwa

Sababu: majeruhi huvuja damu zaidi jua likiwa kali

25) msenaji : 184 Kumbukumbu za mwangeka ya swali la babu

Mahali: akiwa hoteli majaliwa

Sababu: babu alitaka kujua walikokuwa mama zao

26) msenaji : kiongozi wa kidini aliyeongea kwa lafudhi ya kizungu

kwa: wakimbizi

mahali : kambi ya wakimbizi

sababu : walikuwa wamewaletea misaada

27) msenaji : uk 188 mwaliko akisema kimoyomoyo

Mahali: hoteli ya majaliwa

Sababu: alikuwa amewatambua nduguze

28) msenaji : uk 189 Umu

kwa : kwa familia yake

Mahali: hoteli ya majaliwa

Sababu: alikuwa na furaha ya familia yao kupatana

29) msenaji : uk 192 mwandishi akimrejelea Naomi kwa wanawe

Sababu: baada ya kuwatafuta kila mahali akiwakosa

30) msenaji : mwanaharakati Tetei

kwa : wahafidhina

Mahali: nchi ya wahafidhina

Sababu: hakupenda mwekevu kuchukua ule wadhifa wa uongozi

MAJBU YA WAHUSIKA NA UMUHIMU WAO

RIDHAA.

Ni mumewe Terry. Babake Mwangeka Tila na Kim

Mwenye bidii ni daktari ambaye alifanya kazi kwa uadilifu

Msomi amesomea udaktari

Mwenye uhusiano mwema anakula pamoja na majirani

Mshirikina anahusisha milio ya bundi jambo mbaya kutokea

Mwenye mapenzi anawapenda wanawe sana

Mkarimu anasaidia jamii kwa kujenga hospitali

Amepevuka anasema iwapo hakutakuwa na njia madhubuti ya kusuluhisha migogoro kunaweza shuka shida tena

Mvumilivu navumilia kuona mabaki ya kuteketezwa kwa familia yake

TERRY

Mcheshi mwandishi anasema hanyamazi kwa ucheshi wake

Mfariji alikuwa anamfariji Mwangeka kwa nyimbo zake za kidini

MWEKEVU

Amezinduka kwa kushindania wadhifa wa kisiasa na mwanamume

Ni jasiri haogopi kusemwa kwa watu

Ni mzalendo historia yake ya kazi ilionyesha kuwa anafanyia wananchi kazi vyema

Mwenye maono sera zake zilipendwa na watu

Mwenye matumaini licha ya ushindi wake kupingwa ana matumaini

MZEE KEDI.

Ni jirani yake Terry na Ridhaa ambaye alisababisha vifo vya familia ya Ridhaa

TILA

Mwanawe Ridhaa aliyefia katika mkasa wa moto.

Amepevuka anajua nguvu za vijana ni kama nanga

Amezinduka anajua kuwa bado wafidhina hawajapata uhuru

Ni msomi anaelewa masuala ya sharia kwa kina

Ni mzalendo anasema wanahitaji kiongozi ambaye atapeleka jahazi kwenye visiwa vya hazina

MZEE MWIMO MSUBILI.

Huyu ni babake Ridhaa.

Ni mtamaduni anaoa wake wengi

Ni mkali anaogopwa sana na Mwangemi na Mwangeka

Ni mwenye bidii kwani mtu kuilisha familia kubwa

NAOMI.

Alikuwa mkewe Lunga na mama wa Umu, Dick na Mwaliko

Mwenye tamaa anamuacha mmewe kwa sababu ya ukosefu wa pesa

Mwenye dharau anadharau mmewe na kumwacha kwenda kutafuta kazi

Mwenye bidii amefungua duka la kunukulisha karatasi karibu na chuo kikuu

Mwenye majuto anajuta kwa nini alimwacha mmewe na watoto wake

Mwadilifu anakataa kufanya mapenzi na mwajiri wake

LUNGA

Alikuwa mumewe Naomi

Mwenye mapenzi kwa mkewe na wanawe

Mzalendo anaamua kuachishwa kazi ili watu wasipewe unga umeharibika

Mvumilivu anavumilia hali ngumu licha ya kuwa alikuwa na kazi nzuri

Mlezi mwema analea watoto wake hadi mauko yake

Msomi alikuwa amesomea masuala ya kilimo

UMULKHER1 (UMU)

Mtoto wake Lunga na Naomi

Ni **msomi** amefanya shahada ya uhandisi katika kilimo

Amepevuka anaripoti kwa polisi baada ya kupotea kwa nduguye

Ni **mwenyemapenzi ya dhati** kwa ndugu zake na wazazi wake wa kupanga

Mwenye bidii anasoma kwa makini hadi anaenda chuo kikuu

Mwenye shukrani anawashukuru wazazi wake wa kupanga

Mwenye huruma anawahurumia ndugu zake

Mwenye utu anaomba mamake pesa ili amsaidie Hazina kijana wa mtaani

SAUNA

Kijakazi aliyekuwa akiwaangalia Umu, Mwaliko na Dick

Ni **mnaifiki** anajifanya kuwa mtiifu ili aibe watoto

Ni **katili** anajiuzisha na ulanguzi wa watoto

Ni **mtiifu** anatii kila jambo alapewa na mkuu wake

HAZINA

Huyu ni kijana ombaomba wa mitaani aliyesaidiwa na Umu

Mwenye utu anawajibika kumsaidia Umu

Mwenye bidii anafanya kazi katika hoteli

Ni msomi amesomea masuala ya upishi

KAIRU

Ni mwanafunzi katika shule ya akinaUmu. Ni mwathiriwa wa uhasama wa kikabila. Mamake ni muuzaji wa samaki ambaye hamudu kulipa karo vizuri

Ni mwenye mashauri anamshauri Umu kuwa yeye amebahatika na hasijisumbue na mawazo

Ana uvumilivu ana vumilia kuishi maisha ya taabu na mzazi wake

Mwenye matumaini anamin I kuwa elimu ndiyo itakayomwoko

Ni mwenye bidii anatia bidii masomoni

MWANAHERI

Huyu ni mwanawe mzee Kaizari nduguye Lime

Ni mpenda mashairi ana kipawa cha kughani mashairi

Mwenye bidii anatia bidii masomoni

Ni mshauri anamshauri Umu na wenzake shuleni

Ni msomi pamoja na wenzake kama Umu na Kairu

Ni mvumilivu anavulia kusoma licha ya uovu aliofanyiwa genge

Mwenye matumaini kuwa elimu itaweza wasaidia

MWALIKO

Mwanawe Naomi na Lunga

Mwenye bidii amesoma hadi kiwango cha uzamili

Ni msomi amefanya shahada ya uzamili ya isimu na lugha

Ni mtiifu anawatii wazazi wake

Mwenye shukrani anawashukuru wazazi wake wa kupanga yaani Neema na Mwangemi

Mwenye matumaini kuwa siku moja atawaona nduguye

DICK

Msamehevu anamsamehe mamake na Sauna

Mwenye shukrani anawashukuru Apondi na Mwangeka

Mwenye bidii anafanya kazi ya teknolojia

Mwenye mapenzi ya dhati kwa nduguze

Amezinduka anajua hatari za ulanguzi wa dawa za kulevya

BWANA MAYA

Baba wa kambo wa Sauna aliyemsababishia ujauzito

Ni katili analala na mtoto wake

Ni mpyoro anatumia lugha yenye matusi

Mwenye taasubi ya kiume anampiga mkewe sana

MWANGEKA

Ni mwanawe Ridhaa na Terry. Ni mmewe wa lily na hapo baadaye Apondi. Ni babake

Becky , Don Ridhaa na baba wa kupanga wa Sophie na Umu

Ni msomi ana shahada ya uhandisi

Ni mlezi mwema analea familia yake vizuri

Ana uhusiano mwema na familia yake

Ni mzalendo anaenda mashariki ya kati kuleta amani

Ni mwenye mashaari anamshauri Dick

Ni mkarimu anaonyesha ukarimu kwa umu na nduguye Dick

MWANGEMI

Ni mmewe neema na baba wa kupanga wa Mwaliko

Ni mkarimu anaonyesha Mwaliko ukarimu kwa kumpanga

Ni msomi ana shahada ya udaktari

Mwenye upendo kwa mkewe na Mwaliko

Amepevuka anamshauri mkewe kupanga mtoto

Ni mcheshi waliishi kucheza na Mwangeka utotoni

**UMUHIU WA WAHUSIKA HAWA NI KUENDELEZA MAUDHUI NA VIELELEZO VYA
WANAJAMII WENYE WASIFU KAMA WAO.**

MAJBU YA MBINU ZA LUGHA NA TAMATHALI ZA USEMI

JAZANDA.

- Tila anapomwambia babake kuwa nchi ya Wahafidhina ni watoto wa miaka hamsini inamaanisha wao bado ni wategemezi licha ya kupata uhuru uk 6
- Aidha Tila anamwambia babake wanahitaji kiongozi yeyote awe wa kike au kiume ila kama ataweza kulielekeza jahazi katika visiwa vya hazina. Jahazi kwa maana ya nchi na visiwa vya hazina ni kuimarika kiuchumi uk 40
- Baada ya kuangamizwa kwa familia ya Ridhaa anaelewa maana ya vijikaratasi vilivyokuwa vikisambazwa kuwa kutakuwa na gharika baada ya kuapishwa kwa musumbi uk12
- Lunga anatumia neno Eden kurejelea mahali pazuri pa wanyama
- Mamake Ridhaa anamwambia unyonge haukuumbiwa majimbi ila makoo yaani majimbi ni wanaume na makoo wake uk3
- Kuikolesha nundu mafuta kuonyesha kuwa mhafidhina hasaidiki kutokana na mzungu
- Mshahara wanaopewa wahafidhina unitwa mkia wa mbuzi yaani mdogo uk 44
- Ridhaa baada ya familia yake kuangamia haamini kuwa Mwangeka angerudi anasemekana ameumwa na bafe uk46
- Ridhaa anasema bila jamii kushirikiana amani waliyokuwa nayo ni ya kifaurongo tu uk50
- Uchafuzi uliotokea baada ya uchaguzi Ridhaa anasema vijana waliweza kuligongesha jahazi mwamba badala ya kuliiongoa uk49

- Ridhaa anamwambia Mwangeka mwanya wake wa meno uliopendeza sana ndi ndoana aliyotumia kumvulia mamake uk 48
- Ridhaa alitamani mwanawe awe na mapenzi aweze kuoia tena anasema anjua siku moja atapata hurulaini ambaye ataponya kiharusi chake.
- Aidha anasema hurulaini huyo atafungua kufuli iliyofunga moyo wake uk 111
- Selume anapolia kwa kuacha mwanawe Ridhaa anamwambia asilie kwani ata kama samba ni mkali vipi ni mhali kumrarua mwanawe.

TASHIHISI

- UK28 Msongamano wa vibanda kwa jitimai
- Uk 24 vifua vyao vilikabiliana na risasi zilizorashiwa vifuani mwao kama marashi
- Uk 29 matumbo yalianza kudai haki
- Uk20 vitoa machozi vinafanya kazi barabara
- Uk 19 wimbi la mabadiliko kuvamia jamii
- Uk 15 mawingu yaliyoshiha kutaka kutapika
- Uk 46 ndege ya PANAMA inapiga pambaja sakafu
- Uk 48 kudekeza fikra
- Uk 45Faili zake zitakapopatikana zilikojifungia
- Uk 85 kutafuta haki ilikojificha
- Uk 78 kuyambia macho yake yatoke uko yalikuwa yamejificha
- Uk 85 baridi ya vuli ilikuwa ikimtafuna
- Uk 169 alikumbatwa na ukiwa na umaskini
- Uk 147 maumbile yameanza kufanya kazi yake

MAJAZI

- Nchi ya wahafidhina inamaana wasiotaka mabadiliko katika nchi hii mtu ka Tuama hataki babadiliko ya kuacha tohara kwa jinsia ya kike

- Ridhaa kwa maana ridhika mhusika huyu anaridhika na hali yake baada ya mkasa uliompata
- Shamsi ni jua la asubui linapotokea ambalo hakuna mtu ambaye huwa halioni. Mhusika huyu alipokuwa akija kila mtu alikuwa akijua amefika kutokana na nyimbo zake za majisifu
- Bw Tenge kwa maana ya kwenda kombo. Matendo yake ya ukware yanaonyesha kwenda kombo na ahadi ya ndoa yake
- Mwekevu Tendakazi ni mwanamke aliyeweza kuwatumikia watu kwa kuwafanyia kazi vizuri kuliko mpinzani wake
- Mwalimu Dhahabu kitu cha maana sana. Mwalimu huyu amekuwa wa muhimu sana kwa kuwasaidia watoto shuleni
- Hazina ile hali ya kuhifadhi vitu vya dhamana, Umu anampa mia mbili iliyomfanya amsaidie baadaye na kumpa makao katika upweke wake
- Mtawa Cizarina Neno mtawa lina maana ya mchaa Mungu . alijitolea kulea watoto waliokuwa wametupwa na wazazi wao.
- Hoteli ya majaliwa ni mahali watoto wa Lunga wote waliweza kukutanika
- Mji wa Afueni mji ambao ulikuwa mji wa kifahari wa matajiri
- Msitu wa simba ni msitu ambao maisha ya Lunga yanaharibikia na kukata kamaba
- Msitu wa heri sehemu ambayo ilikuwa na rotuba nzuri ya kulima
- Zohali hali ya kuchelewa kufanya jambo kwa sababu ya ugumu Fulani anachelea kusema kuwa ana wazazi kwa sababu walimtesa
- Mhusika Kangata neno hili lina maana kushikilia jambo Fulani anashikilia jina la mwajiri wake ambaye ni Kiriri hadi anadhaniwa kuwa ni wa aila yake.
- Bw Kero huyu ni babake halisi wa Sauna kwa sababu ya kero zake za ulevi wanaachana na mkewe na kwenda kuolewa na Maya
- Bw Maya maana yake ni hamaki. Kitendo chake cha kulala na Sauna mwanawe na kumtia ujauzito kilimtia hamaki sana na kutoroka kwao
- Mji wa Tokosa ndiko alikozaliwa pete. Neno hili linamaana ya kuchemsha chakula ovyo tu. Malezi yake

yalikuwa ovyo hadi kufumuzwa kwake kwa kutoshabihiana na babake

- Mhusika Neema alikionea neema kile kitoto kilichokuwa kimetupwa na kukipeleka makao ya watoto baada ya kuripoti kwa polisi

TASWIRA

- Uk 13 kubomolewa kwa nyumba ishirini katika mtaa wa Tononokeni
- Uk 109 mwangeka na mkewe wakiangalia watoto wao wakiogelea
- Uk 21 gari lilichomwa na watu wakiwa ndani
- Uk 20 vijana wanabeba mabango ya mpinzani wa Bi Mwekevu
- Tindi anavyonengua kiuno katika sherehe
- Umati wa watu wanaomchoma Lemi
- Taswira ya kaburi la Lunga Naomi anaporudi kuwatafuta wanawe

MASWALI YA BALAGHA

- Uk17 lakini ni wangapi mnatambua hata maghulamu wanalawitiwa?
- Uk 192 kipi kilichonipa kumkimbia Lunga wangu wakati ambapo alinihitaji zaidi?
- Uk 25Wapi kile kidume chako kijoga?
- Uk 12 je, si mchango tosha wa mtu kuitwa ndugu hata angawa mgeni?
- Uk40 nani kasema viongozi waliopo hawajajikuna wajipatapo?
- Uk 41 serikali haijagharamia elimu ya shule za upili kwa kugharamia karo ya shule za kutwa?
- Uk 65 kipi kinachovuta raia kuhamia nchi za ughaibuni?
- Uk 66 Mlikuwa wapi wakati huo?
- Uk 123 kwa nini akatumia kijakazi Sauna kuja kusambaratiza familia ya baba?
- Uk 78Kwetu? Kwani mimi nina kwetu tena?
- Uk 176Mungu wangu! Huyu si ndugu yangu mwaliko?
- Uk 18Tangu lini mwanamke akashinda uchaguzi?

- Uk 164 je, ikitokea kuwa nasaba yao ni watu wenye kifafa au hata wendawazimu?

KINAYA

- Ni kinaya Sauna kujifanya mzuri ilhali anawaiba wattoto
- Ni kinaya Neema kupeleka mtoto kwa makazi ya watoto na mwishowe kwenda kupanga mtoto huko
- Ni kinaya Naomi kutoroka mmewe nawanawe ilhali hapo baadaye anajilaumu
- Ni kinaya nchi ambayo ina miaka hamsini kuonekana kama mtoto wa miaka hamsini
- Ni kinaya kuwa wafrika wanakuwa wafanyikazi katika mashamba yao chini ya wakoloni
- Ni kinaya watu walioishi na Ridhaa kwa amani wanawageukia na kuchoma nyumba yake pamoja na familia yake
- Ni kinaya vijana kumbaka lime na Mwanaheri mbele ya wazazi wao
- Ni kinaya mamakwe kufukuza subira kwa kuwa hawakuwa wa jamii moja
- Ni kinaya mzee Maya kumbaka mwanawe Sauna
- Ni kinaya wazazi wa Zohali ambao ni wasomi kumtesa Zohali kwa ajili ya ujauzito
- Ni kinaya Tuama kusifu utamaduni wa tohara za kike ilhali ndio sababu ya kuwa hospitalini
- Ni kinaya watu wan chi ya Wahafidhina kumkataa kiongozi wa kike na ndiye anayewafanyia kazi
- Ni kinaya kwa pete kutaka kujia kwa kuwa na watoto watatu akiwa umri wa chini ya mia **ishirini na moja**

MBINU REJESHI

- UK3 Ridhaa anakumbuka mlipuko na kilio cha mkewe
- Uk 1-2 anakumbuka milio ya kereng'ende na bundi
- Uk 10 anakumbuka jinsi watoto walivyomtenga shuleni
- Uk 13ana kumbuka majumba yake yakibomolewa
- Uk 45 anakumbuka mijadala aliyokuwa akifanya na mwanawe Tila
- Uk 187 Mwangeka anakumbuka mafunzo ya dini
- Kaizari anasimulia Ridhaa jinsi familia yake ilivyovamiwa

- Uk 96 Mwanaheri anakumbuka kwenda kwa mamake kupitia barua
- Uk 177- 178 mwangeka anakumbuka maisha yake na Mwangemi utotoni
- Kijana aliyekuwa amevaa shati ambalo lilikuwa limeandikwa Hitman anaeleza jinsi ambavyo aliwandanganya vikongwe kumchagua kiboko ambaye hawakumtaka

MATUMIZI YA BARUA

- Uk 72 Barua iliyoachisha Lunga kazi
- uk 81 Mkewe Lunga ana mwandikia barua ya kumuaga mmewe
- UK95 Barua hii inaandikwa na Subira kwa mmewe na wanawe Mwanaheri na Lime

TAHARUKI

- Anwani chozi la heri ina taharuki kwani msomaji anatakakujua nanni huyu anatokwa na chozi la heri
- Mwandishi hatuambii baada ya kufungwa kwa Sauna na Kangara kama walibadilika
- Kuna taharuki kama Zohali aliwahi kuelezea kama alikuwa na wazazi
- Kuna taharuki kama Tuama aliweza kuamini umuhimu wa kutopaswa tohara kwa jinsia ya kike
- Kuna taharuki chandachema kama aliwahi kujiwa na wazazi wake
- Kuna taharuki kama wana wa Naomi waliwahi mkukutana naye
- Kuna taharuki kama ya wenzake Umu katika shule ya Tangamano waliweza kufaulu katika masomo
- Kuna taharuki kama Ridhaa aliweza kuoa
- Kuna taharuki kama Mwangemi na Neema walifanikiwa kumzaa mwanao
- Kuna taharuki kama Buda aliyekuwa amemwajiri Dick aliwahi kutiwa mbaroni

SADFA

- Inasadifiana kuwa wakati Selume anapotaka kiacha kazi katika hospitali ya umma ndio Ridhaa anamaliza kujenga hospitali ya mwanzo mpya
- Siku ya kuzaliwa kwa Umu inasadifiana nay a Mwangemi
- Inasadifiana wakati Neema akienda ofisini anakiona kitoto kilichokuwa kimetupwa
- Umu na Dick wanakitana kisdafa katika uwanja wa ndege

- Ni sadfa Mwaliko kupangwa na binamuye mwangeka aliyempanga nduguye
- Inasadifu kuwa Dick alipokuwa akiwaza juu ya nduguye Umu alikuwa nyuma yake
- Kukutana kwa wana wa Lunga katika hoteli ya Majaliwa ni sadfa
- Ni sadfa kuwa Umu anapowaza sana juu ya maisha yake wenzake wana matatizo kumliko